

BOLALARNING IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA TRIZ TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI.

Ergasheva Shaxnoza Baxtiyor qizi

*Andijon viloyati Marhamat tumani 7-umumiy o'rta ta'lim maktabining rus
tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *TRIZ texnologiyasi bolalarning tasavvurini, fantaziyasini rivojlantirishga imkon beradi. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodkorligini rivojlantirishda triz texnologiyalaridan foydalanish metodikasi haqida so'z borgan.*

Kalit so'zlar: *dialektik fikrlash, ixtirochilik qobiliyatlari, innovatsion yondashuv, texnologiyalar, ilm-ma'rifatga intilib yashash, taraqqiyot sari yetaklash, qadr-qimmat, sog'lom va barkamol shaxs, ijodiy faollik, ixtirochilik, axloqiy salohiyat, ijodkorlik.*

Jahon miqyosida innovatsion rivojlanishning global vazifalaridan biri bu maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy, dialektik fikrlashini shakllantirish muhim vazifalardan bo'lib kelmoqda. Ko'pgina rivojlangan davlatlarda, jumladan AQSH, Yaponiya, Izrail, Singapur, Rossiyada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni ijodiy va ixtirochilik qobiliyatlarini rivojlantirish maqsadida innovatsion yondashuvlardan, metodlardan samarali foydalanib kelinmoqda. Hozirda shaxs faoliyati barcha sohalarida dinamik rivojlanayotgan texnologiyalar joriy etilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomada xalqimiz azaldan ta'lim-tarbiyaning mohiyati va qadr-qimmatini yaxshi bilgan holda, doimo ilm-ma'rifatga intilib yashashini, faqat ma'rifat insonni kamolga, xalqni taraqqiyot sari yetaklashi alohida e'tirof etilib, rivojlangan mamlakatlarda ta'limning to'liq tsikliga investitsiya kiritishga, ya'ni bola 3 yoshdan 22 yoshgacha bo'lgan davrda uning tarbiyasiga sarmoya sarflashga katta e'tibor berilishi, kiritilgan bu sarmoya jamiyatga 15-17 barobar miqdorda foyda keltirishi, shu bois, ta'lim bolalikdan butun umr davom etishi lozimligi ta'kidlandi.

Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini hisoblanib, u har tomonlama sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda bilish jarayoni ijodiy faoliyat natijasida yuz beradi. Bolaning berilgan topshiriqni bajarish jarayonida izlanishi, ijodiy faoliyati namoyon bo'lishi uchun aniq maqsadga yo'naltirilgan, rejalashtirilgan, me'yor va

mezonlarga ega bo'lgan, o'z-o'zini anglagan faoliyat zaruriyati seziladi. Bu esa bolada atrof-olam ob'ektlari va ular haqidagi bilimlarni o'zlashtirish hamda ta'lim samaradorligini vujudga keltirish, faoliyatning avvalgi turlariga tayanishni taqozo etadi.

Xususan, "Shaxsdagi ijodkorlik hususiyatlarini qanday tarbiyalash mumkin?"- degan dolzarb muammo bugun paydo bo'lmagan. Azal-azaldan ijodkorlikning boshlanishi bo'lgan insondagi ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish masalasi bevosita bolalar ta'lim- tarbiyasi bilan shug'ullanuvchi pedagoglarni ham, tadqiqotchilarni ham hozirgi davrgacha qiziqtirib keladi. Ta'lim va tarbiya, shaxsning jamiyatda shakllanishi, qobiliyatlarni rivojlantirish hanuzgacha pedagogikaning eng dolzarb masalasi bo'lib qolmoqda.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy faollikni shakllantirish texnologiyasini ishlab chiqish muammosi ko'p qirrali pedagogik- psixologik ijtimoiy vazifalardan biri bo'lib, jamiyat ijtimoiy rivojlanishi va taraqqiyoti uchun dolzarb vazifalardan biridir.

Ijodkorlik – faoliyatning turli holatlarida paydo bo'ladi. Qiziqish ilhom, intilish va boshqalar ijodkorlikning inson ongida eng oliy tarzda paydo bo'lishidan tortib, to namoyon bo'lishigacha jarayonni o'z ichiga oladi. Shaxsning ijodiy faoliyat ehtiyoji faoliyatda yangi, ilgari maqsad qilib qo'yilmagan bunyodkorlik intilishini bildiradi. Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarni TRIZ texnologiyasi bilan tanishtirish muammosi ayniqsa dolzarbdir, chunki bolalarda o'qishga bo'lgan qiziqishning pasayishini ta'kidlab bo'lmaydi. Shuning uchun bolani kitobga bog'lash, maktabgacha yoshda o'qishni federal davlat ta'lim standartlariga muvofiq bajarish tavsiya etiladi, aks holda kelajakda o'quvchini o'qitish qiyin bo'ladi, bu nafaqat ma'lum bir bolaning rivojlanishiga, balki umuman jamiyatning ma'naviy va axloqiy salohiyatiga ham salbiy ta'sir qiladi.

Ushbu masalani o'rgangan K.D.Ushinskiy, E.I.Tixeyeva, E.A.Flerina, L.S.Vigotskiy S.L.Rubinshtein, A.V.Zaporojets, A.A.Leontev, F.A.Soxin kabi pedagog, psixolog, tilshunos olimlar bolalarni ona tilining go'zalligi bilan tanishtirish, TRIZ texnologiyasini rivojlantirish muhimligini ta'kidlaydilar.

TRIZ texnologiyasini o'qitish orqali bola dunyoning o'tmishini, hozirgi va kelajagini o'rganadi, tahlil qilishni o'rganadi. TRIZ texnologiyasini his qilish, his-tuyg'ular va turli triz o'yinlardan bolani aqliy rivojlanishi uchun bolaga boshqalar va kattalar tomonidan tizimli ta'sir ko'rsatish kerak. Shuning uchun, birinchi navbatda, tarbiyachilarning vazifasi kun tartibini bolalar kitob bilan kunlik aloqa qilish imkoniyatiga ega bo'lgan va TRIZ texnologiyasiga qiziqishlarini rivojlantiradigan tarzda tuzishdir. TRIZ - bu qisqartma bo'lib, "Ixtirochi muammolarni hal qilish nazariyasi" degan ma'noni anglatadi. Boshqa har qanday nazariya singari, uning

o'ziga xos tuzilishi, funktsiyalari va algoritmi mavjud. Ko'pgina ota-onalar bolalar bilan ishlashda TRIZ elementlarini o'zlari bilmagan holda ishlatadilar.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun TRIZ texnologiyasi- bu asosiy dasturni almashtiradigan dastur emas. U mavjud o'qitish usullari samaradorligini oshirishga mo'ljallangan texnologiya sanaladi. Ushbu tizimga asoslangan o'yinlar va vazifalar faol fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi, shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalar va kattalar uchun ijodiy shaxsni shakllantirish jarayonini yanada mazmunli qiladi. Ammo muammo iqtidorli, zukko bolalarni izlashda emas, balki bolalar bog'chalariga qatnaydigan barcha bolalarda ijodiy qobiliyatlarni maqsadli shakllantirish, dunyoga nostandart qarashni, yangicha fikrlashni rivojlantirishdir.

Bolalarda ijodkorlikni rivojlantirishning samarali pedagogik texnologiyalaridan biri bu TRIZ texnologiyasi sanaladi.

Tasviriy masalalarni yechish nazariyasi (TRIZ) ixtirochi Geynrix Altshuller va uning izdoshlari tomonidan olimlarning ijodiy jarayonini takomillashtirish maqsadida yaratilgan algoritmlar majmuasidir. G.S.Altshuller 1946- yildan 1971- yilgacha bo'lgan davrda 40 mingdan ortiq patent va mualliflik guvohnomalarini o'rganib chiqdi, echimlarni ixtirochilikning 5 darajasiga ko'ra tasnifladi va ixtirochilar tomonidan qo'llaniladigan 40 ta standart texnikani aniqladi. Ixtirochilik muammolarini yechish algoritmi (ARIZ) bilan birgalikda bu TRIZ texnologiyaning yadrosiga aylandi.

TRIZ texnologiyasi ustida ishlash G. S. Altshuller va uning hamkasblari tomonidan 1946- yilda boshlangan. Birinchi nashr – 1956- yilda - "ixtirochilik ijodkorligi ma'lum qonunlarga muvofiq rivojlanadigan texnologiyaning o'zgarishi bilan bog'liq" degan g'oyaga asoslangan ijodkorlik texnologiyasi va "yangi mehnat vositalarini yaratish sub'ektiv omillardan qat'i nazar, zarur. bunga munosabat, ob'ektiv qonunlarga bo'ysunish ". TRIZ texnologiyaning paydo bo'lishi ixtirochilik jarayonini undan tasodifiy elementlarni yo'q qilish orqali tezlashtirish zarurati bilan bog'liq edi: to'satdan va oldindan aytib bo'lmaydigan tushuncha, ko'r-ko'rona sanab o'tish va variantlarni rad etish, kayfiyatga bog'liqlik va boshqalar. Bundan tashqari, TRIZ texnologiyasining maqsadi quyidagilarni o' ichiga oladi(3-rasm):

3-rasm. TRIZ texnologiyasining maqsadi.

TRIZ texnologiyasining maqsadi nafaqat xayolotni rivojlantirish, balki bolani ma'lum bir muammoni hal qilishda ijodiy bo'lishga o'rgatishdir.

Yevropada TRIZ texnologiyasi maktabgacha ta'lim tashkilotlariga 80-yillarda kirib kela boshlagan. Maktabgacha yoshdagi bolalarga moslashtirilgan TRIZ texnologiyasi bolani "Hamma narsada ijodkorlik" shiori ostida o'qitish va tarbiyalash

imkonini beradi. TRIZ konsepsiyasining maktabgacha yoshdagi bolaga nisbatan boshlang'ich pozitsiyasi tabiatga asoslangan ta'lim tamoyilidir.

Ko'plab o'yinlar onalar va tarbiyachilarga yaxshi tanish, ammo mashg'ulotlar va rivojlanish muntazam ravishda olib borilsa, bolada yangi ko'nikmalar va ko'nikmalarga ega bo'lish osonroq bo'ladi. Shu sababli, bolaning uyg'un ijodiy shaxsini shakllantirishdan manfaatdor bo'lganlar maktabgacha yoshdagi bolalar uchun TRIZ bilan tanishishlari kerak. Bu nafaqat foydali, balki juda qiziq.

Ixtirochi masalalarni yechish nazariyasi - bu bolaning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning eng noyob usullaridan biridir. Bolalarda analitik fikrlashni rivojlantirish maqsadida ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasining ko'plab usullari klassik maktabgacha ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich joriy etilayotgani diqqatga sazovordir.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun TRIZ texnologiyasi - bu bola o'zining birinchi ijodiy kashfiyotlaridan quvonadigan sinf. Bu yerda bolalar zerikishga vaqtlari yo'q, chunki mashg'ulotlar davomida ular dialoglar, jonli muloqot, munozaralardan foydalanadilar.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun TRIZ texnologiyasi bolalarni rivojlantirishda qo'llaniladigan ko'plab boshqa o'qitish usullari va uslublariga ega. Masalan, aglutinatsiya, giperbolizatsiya, aksentuatsiya va boshqalar. Bularning barchasi mashg'ulotlarni darslardan farqli o'laroq, qiziqarli tarzda o'tkazishga imkon beradi. Bunday usullar bolalar tomonidan olingan ma'lumotlarning mustahkam assimilyatsiyasi va tizimlashtirilishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitishda TRIZ texnologiyasidan foydalanish katta yoshdagi ixtirochi, yangi g'oyalar generatoriga aylangan bolalardan haqiqiy ixtirochilarni yetishtirishga imkon beradi. Shuningdek, TRIZ texnologiyasi boshqalarning muvaffaqiyatidan quvonish, yordam berish istagi, qiyin vaziyatdan chiqish yo'lini topish istagi kabi axloqiy fazilatlarini rivojlantiradi. TRIZ texnologiyasi va maktabgacha yoshdagi rivojlanishning klassik yondashuvi o'rtasidagi asosiy farq bolalarga mustaqil ravishda savollarga javob topish, muammolarni hal qilish, tahlil qilish va kattalar aytganlarini takrorlamaslik imkoniyatini berishdir. TRIZ texnologiyasi universal vositalar to'plami sifatida deyarli barcha faoliyat turlarida ham ta'limda, ham o'yinlarda va rejim lahzalarida foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

-
1. Abdullayeva N.Sh. Maktabgacha ta'limni variativ yondashuv asosida takomillashtirish. Ped.fan. bo'yicha falsafa dok.diss.avtoeferati. Toshkent – 2019,54b.
  2. Altshuller G.S. Ijodkorlik aniq fan sifatida. M., 1979.S. 10-60.
  3. Antonova, Yu.A. Bolalar va ota-onalar uchun qiziqarli o'yinlar va o'yin-kulgilar / Yu.A. Antonova. M: 2007. 280 -288 b.
  4. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari. - T.: Fan, 2007. - 160 b.
  5. Belova E. S. P. Torrens testidan foydalangan holda maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy salohiyatini aniqlash // Psixologik diagnostika. 2004. No 1. S. 21-40.
  6. Boy V., V. Nyukalov. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish (bolalar bog'chasida TRIZ), 2008. 17-19-betlar
  7. Efremov V.I. TRIZ asosida bolalarni ijodiy tarbiyalash va o'qitish. - Penza: Unicon-TRIZ, 2000 yil, 130b.

